

Ellen Andersen: Moden i 1700-årene. Fra 1690 til 1790. I serien: Danske dragter. København 1977, Nationalmuseet. 316 s. 178,- kr.

Inden for etnologisk forskning har man de sidste årtier set en øget interesse for folks tøj – hvad man brugte, hvordan og hvorfor. Som udgangspunkt for sådanne undersøgelser er, især når det drejer sig om ikke-recent materiale, grundige historiske studier af eventuelt bevarede genstande, af litterære oplysninger samt af f. eks. skiftemateriale nødvendige. Først derefter kan man skride til selve bearbejdelsen af dragtmaterialet. Den foreliggende bog præsenterer på smuk og lettilgængelig måde en stor del af dette »rugbrødsarbejde«, der må gøres, før en dybere vurdering af en given periodes, i dette tilfælde det 18. århundredes, dragtvaner kan foretages. Ellen Andersen har skrevet en meget fornøjelig bog, let læst og med et væld af detaljeoplysninger, samt spækket med små ramrende anekdoter eller skarpe, samtidige iagttagelser, der giver bogen liv og i lynglimt kan fremmane en fornemmelse af en dragt eller en dragtdetaljes virkning i samtiden. Flittigt bruger hun citater fra Ludvig Holberg, der morsomt ses at have været meget fremsynet i sin kritik af visse dragters f. eks. uanatomiske snit, stramme snøring eller anden kunstighed. Ud over den letlæselige og fornøjelige tekst er bogen rigt illustreret med et fremragende billedmateriale, i mange tilfælde med ikke tidligere publicerede billeder, hvilket gør det til en spændende vandring at begive sig ud i bogen. Endnu en ting, der gør bogen lettilgængelig er, at Ellen Andersen, hvor det er muligt, jævnfører de udenlandske modedetaljers navne med de tilsvarende danske, eller forklarer med et for nutidsfolk forståeligt ord.

Da bogens erklærede formål er at beskrive moden, er det klart, at det er i blandt højere stands folk, vi bevæger os – den eneste sociale gruppe, der var i stand til i fuld udstrækning og tilstrækkeligt hurtigt at efterfølge de modevariationer, der med stor hast dikteredes fra England og især Frankrig. Rent modemæssigt afgrænses det 18. årh. af Ellen Andersen bagud ved 1690, altså fra den sidste del af Ludvig XIV's regering, til 1790, altså omkring Ludvig XVI's fald, stort set ved empiredragtens indførelse. Kunsthistorisk befinder vi os dermed i perioderne barok, rococo og Louis seize. Det materiale, Ellen Andersen benytter til at belyse klædedragtens udvikling i dette tidsrum, er dels de bevarede dragter og dragtdele, der findes på landets museer, dels afbildninger af standspersoner, en i netop denne periode næsten udtømmelig kilde; dertil kommer, at også modebladene på denne tid giver nøje forskrifter om dragternes udseende, i hvert fald ideelt, mens skiftematerialet i højere grad afspejler, hvordan man i virkeligheden efterfulgte de modepåbud, der dikteredes i modebladene; endelig benyttes memoirer og andre skønlitterære arbejder. Ud af disse materialegrupper trækker Ellen Andersen sine oplysninger og rubricerer dem i de 3 ovennævnte grupper, barok fra 1690 til 1730, rococo fra 1730 til 1770 og Louis seize fra 1770 til 1790; inden for hver af disse grupper behandles først kvindetøjet, dernæst mandstøjet, og inden for disse 2 hovedgrupper er tøjet igen opdelt i forskellige brugskategorier; hvert af de 3 kronologiske afsnit indledes med en kort kulturhistorisk oversigt. Det er en lidt håndfast opdeling, der vidner om, hvor vanskeligt det kan være med held at strukturere så stort et materiale. Læst ud i ét har man derfor lidt svært ved at se de store linjer træde frem – de drukner let i mylderet af detaljeoplysninger; men hvis man bryder bogens struktur op og læser den på tværs, har man mulighed for at følge enkelte beklædningsstykkers udvikling over en hundredårig periode, og det er en morsom ting at gøre; bogen er her så systematisk i sin opbygning, at man med held kan følge et forløb på denne måde. Opdelingen i de kronologiske hovedgrupper med undergrupper har også den fordel, at man kan tage f. eks.

kvindedragt i tiden 1730–70 og se, hvilken mangfoldighed af variationsmuligheder, man i den givne periode har haft for dragternes sammensætning.

Efter afsnittene om kvinde- og mandsdragternes udvikling i 100-års-perioden følger et afsnit om barnedragten i samme periode. Barnedragtens udvikling hen mod større frihed er på kort, men rimelig måde sat i relation til den udvikling af hele begrebet børneopdragelse, der netop sker i denne periode. – Endelig følger et afsnit om dragter til mere speciel brug som kirkelige begivenheder, dragter for visse særlige erhverv og til særlige lejligheder m. m. – Bogen afsluttes med et billedafsnit, der har afbildninger af bevarede dragttypen og dragtdetaljer fra perioden, flere af dem udtegnet i snitmønster. Materialet hertil stammer for en stor dels vedkommende fra Nationalmuseet, men er også hentet fra Fåborg Museum, Aalborg historiske Museum, De danske Kongers kronologiske Samlinger på Rosenborg, Købstadmuseet »Den gamle By« i Århus og fra Det kgl. Teaters store dragtsamling, der er deponeret på Nationalmuseet.

Er bogen således en guldgrube af detaljeviden og en nyttig opslagsbog for korte oplysninger om så meget som muligt inden for 1700-årenes dragtbrug, lader den dog én tilbage med mange ubesvarede spørgsmål. Når jeg indledningsvis skrev, at der er ved at komme skred i etnologiske undersøgelser af dragtbrug, indebærer det, at en bog som den foreliggende må henføres til de traditionelle modehistorier, uden forsøg på at sætte dragt-udviklingen og dragtbrugen ind i større samfundsperspektiver ved f. eks. at sammenknytte adskilte forskningsfelter som åndshistorie, materiel kulturhistorie og økonomisk og social historie med f. eks. sociologiske studier. Det hænger måske sammen med, at etnologisk dragtforskning pr. tradition mest har beskæftiget sig med bønders og almues klædedragt, og ikke så meget med højere stands. Men vi trænger stærkt til, at også overklassens tøjvaner (og andre udtryksformer) behandles på samme måde, og ikke som kunstindustri.

Fra dette udgangspunkt er bogen således behæftet med visse mangler, der netop er karakteristisk for dels traditionelle modehistorikeres måde at arbejde på, dels for Ellen Andersens måde at arbejde på. Karakteristisk for Ellen Andersens arbejdsform er som nævnt, at hun bruger mange citater, men at de alle er ganske korte, ofte kun en enkelt sætning plukket ud af en større helhed, hvor måske netop helheden ville have givet en tidskolorit, en større fornemmelse af dragternes miljø og af de mennesker, der bar netop de dragter. Nu får vi i stedet spotlight på noget isoleret, på løsrevne stumper, vi får brikker til et enormt puslespil, vi får talrige oplysninger om dragterne, men vi mangler alle de brikker, der skulle give os helhedsbilledet af dragternes miljø, hvorfor netop de blev båret, hvorfor man valgte visse attituder til visse dragter og visse arbejder, hvad man udtrykte med sit dragtvalg; – det oplyses i enkelte tilfælde, og hvor det sker, er det vældigt spændende, og savnes så meget desto mere generelt. Vi får herved en masse konstateringer, men ingen forsøg på at forklare brug, ændringer, udviklinger og sammenhænge.

Tøjet, der beskrives, er som nævnt modetøjet, og det er således de øverste sociale lag, vi bevæger os i. Men det ville have været gavnligt med en diskussion af det 18. årh. som et udpræget standssamfund, med alt hvad det betød for klædedragtens udformning; med en diskussion af betydningen af de gentagne forbud mod import af udenlandske luksusvarer inden for beklædningen, og den manglende overholdelse af forbudene – af hvad det siger om disse overklasse menneskers behov for at manifestere deres adskillelse fra de lavere stænder, der ikke havde råd til den udenlandske luksus; af hvilke idealer i opfattelsen af deres egen position, det var, man ville leve op til i dragten osv. Der nævnes nok enkelte konkrete eksempler på, hvilke slags folk, der kunne gå med hvad, men der gøres ikke forsøg på at forklare variationerne – det konstateres blot. Det havde i denne sammenhæng været morsommere at sætte adelens/overklassens og de borgerliges dragtbrug over for hinanden; netop morsomt, fordi det 18. årh. er et standssamfund,

hvor de enkelte grupper mere eller mindre på nogle områder bevidst accepterede de forskelligartede udtryksformer for deres stand. Klædernes vigtighed som status-, rangs- og standssymbol i denne periode havde været en studie værd, ligesom sammenhængen mellem ændringer i standssamfundets selvopfattelse og ændringer i moden. Til gengæld redegøres der godt og udførligt for forskellene mellem engelsk og fransk mode, og hvordan der med disse 2 forskellige moder næsten fulgte 2 forskellige adfærdsmønstre – det er spændende at stykke oplysningerne om disse 2 forskellige moder, og hvad de står for, sammen fra bogens mange spredte oplysninger derom.

Generelt er det meget prisværdigt, at Ellen Andersen så ofte gør opmærksom på vanskeligheden med at jævnføre en beklædningsgenstand, hvis navn man kun kender fra f. eks. et skifte eller fra anden litterær overlevering, med en genstand, evt. bevaret til os i dag; ligeledes er der genstande, som vi i dag rent litterært kan se har været ret udbredt i 1700-årene, men som vi i dag ikke kan vide, hvordan så ud. I enkelte tilfælde synes Ellen Andersen at forfalde til lidt frejdigt at koble ord og genstand sammen; i hvert fald gives der ikke altid argumentation for, hvorfor det synes rimeligt, at de to må være identiske.

Om billedmaterialet er før sagt, at det er godt. Men måske kunne der rejses en kritik af billedteksterne; hvert billede er valgt for at beskrive en enkelt modedetalje, som der så redegøres for i billedteksten; men de øvrige elementer af dragten, som ses på billederne, omtales ikke, hvorfor man ofte sidder tilbage med en usikkerhed vedr. ens egen fortolkning af de øvrige dele af billedets detaljer. Teksterne var selvfølgelig blevet længere, men ved en udførligere tekstning kunne man have belyst dragterne både som de helheder, de er tænkt som, samt givet en redegørelse for deres detaljer; det understreger bogens puslespil karakter, at også billederne beskriver detaljer og ikke helheder. Men selvfølgelig er det et valg, hvordan man vil bruge billederne; mere uheldigt virker det, når der i billedteksterne til sidste afsnits dragt- og dragtdetaljetyper pludselig i teksterne skiftes abstraktionsniveau; således fra, at genstandene i billedoverskriften normalt rubriceres efter deres type, til pludselig i enkelte billeder at bestemmes efter brug, f. eks. brudekjole – det vanskeliggør sammenligninger, samt det at følge de enkelte typers udvikling.

Man kan således ærgre sig lidt over, at den foreliggende bog i for høj grad er en traditionel modehistorie, og at den derfor lader mange spørgsmål åbne. Med en anden betragtningvinkel og omfattende tværfaglige studier ville bogen have kunnet give også baggrunden for overklassens dragtmæssige udfoldelser. Men som bogen er nu, vil den, med sit delikate udstyr, sin letlæste og fornøjelige tekst og store detaljerigdom være en nyttig opslagsbog for korte, konkrete oplysninger om overklassens tøjvaner i det 18. århundrede.

Birgitte Kjær

Ludvig Holberg: Niels Klims underjordiske rejse 1741–1745. Ved *A. Kragelund*. København, G. E. C. Gad, 1970. I–II: Indledning, tekst og oversættelse, III: Oplysninger og registre. xciii + 563 + 194 s. Pris 125 kr. – Samme: Latinske Smaaskrifter. Udgivet med indledninger, oversættelser, kommentarer og registre af *A. Kragelund*. I–II. København, G. E. C. Gad, 1974. 383 + 172 s. Pris 92 kr. – *A. Kragelund*: Holberg og Cicero. København, G. E. C. Gad, 1978. 185 s. Pris 72,15 kr. – *A. Kragelund*: Holberg og Petronius' Satyrice. Odense Universitetsforlag, 1977. 89 s. Pris 47,20 kr. – Den satiriske raptus. Rasmus Andersöns Betenkning Over Boglige-Konster. København, i kommission hos Rosenkilde og Bagger, 1977. 54 s. Pris 57 kr.

Med den filosofiske rejseroman om Niels Klim og småskrifterne har fhv. lektor Aage Kragelund videreført det arbejde med en rigt kommenteret, dobbeltsproget udgave af